

5 : Μερικές Έννοιες

1. Ας ξεκινήσουμε με τη σύγχρονη λατρευτή θεά στην οποία σχεδόν όλοι αναφέρονται με μεγάλη ευλάβεια ή ενθουσιασμό, ανάλογα με την περίπτωση – **Δημοκρατία**.

Έτσι μιλάμε για δημοκρατικό πολίτευμα και φρόνημα, δημοκρατικούς θεσμούς, δημοκρατικές διαδικασίες και λύσεις και παρόμοια. Επίσης χρησιμοποιούμε το επίρρημα ‘δημοκρατικά’. Και σε κάθε περίπτωση εννοούμε κάτι καλό. Όταν δηλαδή λέμε πως κάποιος σκέπτεται ή συμπεριφέρεται “δημοκρατικά” αποδεχόμαστε και εγκωμιάζουμε ως καλή τη σκέψη και τη συμπεριφορά. Το μη-δημοκρατικό θεωρείται κακό.

Αλλά τι ακριβώς εννοούν οι άνθρωποι όταν χρησιμοποιούν αυτούς τους όρους;

Ξέρουμε ίσως, πως στην αρχαία Ελλάδα, κυρίως στην Αθήνα, ο ‘δήμος’, δηλαδή το πλήθος των πολιτών, αριστοκρατών και πληβείων, είχαν, υποτίθεται, το ‘κράτος’ ή την ‘εξουσία’. Αλλά και τότε υπήρχε μια αντιπροσώπευση από εκλεγμένους πολίτες – που διαιρούσαν όπως σήμερα σε κόμματα ή φατρίες και προωθούσαν τα διαφορετικά τους συμφέροντα.

Επίσης, ξέρουμε ίσως πως ο Πλάτωνας στην *Πολιτεία* του κατέταξε αυτό το πολίτευμα ως πολύ παρακατιανό κάτω από την “αριστοκρατία” και “τιμοκρατία” και μόλις ανώτερο από την οχλαγωγία και τυραννία. Ο δε Αριστοτέλης το θεωρούσε ως το χειρότερο πολίτευμα αλλά το πιο πρακτικό και κατάλληλο για τις εποχές μας. Ο Βρετανός Churchill, πάλι, έλεγε πως είναι μεν το χειρότερο πολίτευμα αλλά το καλύτερο από όσα υπάρχουν εν ενεργεία.

Όμως τι εννοούν οι άνθρωποι σήμερα;... Διότι σίγουρα εννοούν κάτι περισσότερο από την ιδέα “ο λαός στην εξουσία”.

2. Στη Γαλλική Επανάσταση (1789), χρησιμοποιήθηκε το σύνθημα *liberté, égalité, fraternité*, δηλαδή ‘ελευθερία, ισότητα, αδελφότητα’.

Η ιδέα ‘ελευθερία’ κυριαρχούσε και στην επανάσταση των Αμερικανών (1776), λίγο πριν τους Γάλλους. Κυριαρχούσε επίσης στην Ελληνική Επανάσταση το 1821. Οι Αμερικανοί ξεσηκώθηκαν ενάντια στους Άγγλους που είχαν την κυριαρχία εκεί αφού ήταν αρχικά κυρίως Άγγλοι άποικοι από το 16ο αιώνα, αλλά η κυβέρνηση (και ο βασιλιάς) στην Αγγλία ήθελε όλο και περισσότερους φόρους, ενώ οι ίδιοι δεν είχαν εκπροσώπους στη Βρετανική Βουλή. Οι Έλληνες ήθελαν να διώξουν τον Οθωμανικό ζυγό.

Ο λαός της Γαλλίας επαναστάτησε ενάντια σε μια παντελώς διεφθαρμένη και σκληρόκαρδη αριστοκρατία που στην πλειοψηφία της φρόντιζε για τη δική της καλοπέραση και καταπίεζε τις μάζες. Η λαοκρατία όμως σύντομα έγινε μια “εξουσία τρόμου” που κατεδίωκε, φυλάκιζε και αποκεφάλιζε όχι πλέον αριστοκράτες, αλλά συχνά αθώους πολίτες. Και μετά τον Ναπολέοντα επανήλθαν οι Βουρβόνοι βασιλείς και επέβαλαν το παλαιό καθεστώς.

3. Γιατί όμως στις μέρες μας, παρά τα δημοκρατικότερα πολιτεύματά μας στη μετακομμουνιστική Ευρώπη και Βόρειο Αμερική, πολύς κόσμος ξεχύνεται στις λεωφόρους και πλατείες κάθε τόσο και φωνάζει “ελευθερία”;... Δεν είναι ο ίδιος κόσμος που εκλέγει δημοκρατικά τους κυβερνήτες του; Δηλαδή αφού τους εκλέξει μετά θέλει ελευθερία από αυτούς;

Μήπως εννοούν αυτοί οι διαμαρτυρόμενοι κάτι άλλο;

Μετά είναι όλοι όσοι θέλουν “ελευθερία” για να κάνουν ό,τι θέλουν, όπου και όποτε θέλουν. Π.χ. πολλοί θέλουν να εργάζονται πολύ λίγο, να παίρνουν υψηλές αμοιβές και να έχουν άριστες κρατικές υπηρεσίες, δωρεάν παιδεία, νοσοκομειακή περίθαλψη, στεγαστικό δάνειο, σύνταξη και ό,τι άλλο. Ή, όπου ένας σύζυγος είναι βαριά άρρωστος ο/η άλλος/-η να παίρνει διαζύγιο για να έχει την “ελευθερία” του/της και να μη χάνει την ευτυχία του/της. Ή, πολλές γυναίκες διακηρύττουν πως το κορμί τους είναι δικό τους και πρέπει να έχουν την ελευθερία να το κάνουν ό,τι θέλουν (να το εκπορνεύουν, να μένουν έγκυες έστω και ανύπαντρες, να κάνουν εκτρώσεις και παρόμοια). Ή, άντρες θέλουν να το παίζουν πασάδες, να μεθούν και να δέρνουν τις γυναίκες τους.

Η απλή αλήθεια της ζωής δηλώνει απερίφραστα πως δεν είμαστε ελεύθεροι. Εκτός από τους ανθρώπινους νόμους της Πολιτείας, υπάρχουν και οι φυσικοί νόμοι του υλικού σύμπαντος που επιβάλλουν περιορισμούς – όπως το να μη μπορούμε να πετάξουμε.

Επιπλέον, ενώ πολιτικά είμαστε ελεύθερα όντα (η δουλεία δεν υπάρχει πια όπως μέχρι τον 19ο αιώνα), οικονομικά δεν είμαστε. Υπάρχει μια ύπουλη δουλεία οικονομική, την οποία νιώθουμε, βέβαια, αλλά δεν την κατανοούμε ούτε ξέρουμε τα αίτιά της.

Έτσι πρέπει να βρούμε τα όρια της ελευθερίας. Έχει πολύ ορθά λεχθεί πως η ελευθερία ενός ατόμου σταματά εκεί που αρχίζουν τα δικαιώματα (=η ελευθερία) οποιουδήποτε άλλου. Εδώ φυσικά απαιτείται πλατιά επίγνωση και αρκετή ευαισθησία για να διακρίνουμε αυτό το σύνορο. Χαμένοι στον προσωπικό μας κόσμο, επιδιώκοντας βιαστικά την εκπλήρωση των πόθων μας, συνήθως δεν έχουμε πολλή επίγνωση των δικαιωμάτων ή αναγκών των άλλων.

Πρέπει επίσης να βρούμε τα αληθινά αίτια της οικονομικής μας εξάρτησης, που είναι όντως μια ύπουλη μορφή δουλείας. Μόνο τότε θα έχουμε αληθινή ελευθερία.

4. Τι να είναι άραγε η “ισότητα” για την οποία γίνεται πολύς λόγος;

Πολλοί λένε πως πρέπει να υπάρχουν ίσες ευκαιρίες για τον καθένα. Άλλοι λένε πως όλοι πρέπει να έχουν ίσα δικαιώματα και καθήκοντα.

Στην πραγματικότητα οι άνθρωποι είναι άνισοι από πολλές απόψεις και έτσι έχουν πολλές διαφορετικές ανάγκες και ευκαιρίες, και συνεπώς διαφορετικά δικαιώματα και καθήκοντα.

Οι άνθρωποι διαφέρουν ολοφάνερα μεταξύ τους. Πρώτον, υπάρχουν τα δύο φύλα – αρσενικό και θηλυκό με μερικές ουσιαστικά διαφορετικές λειτουργίες και ανάγκες. Μετά, διαφέρουν σε σωματική διάπλαση και σε φυσικές ικανότητες (σθένος, ταχύτητα κλπ). Πιο σημαντικά, διαφέρουν ως προς την ευφυΐα.

Αυτές οι ανισότητες είναι δοσμένες από την ίδια τη Φύση. Η δυνατότερη γυναίκα

του κόσμου δεν θα ξεπεράσει σε σθένος τον δυνατώτερο άντρα.

Οπότε με αυτή τη λέξη πάλι πρέπει να εννοούν κάτι άλλο οι άνθρωποι.

5. Η “αδελφότητα” ή “αδελφοσύνη” πάντα υπονοεί μια αρμονική σχέση ανάμεσα στους “αδελφούς”, δίχως τριβές και διενέξεις.

Τέτοια κατάσταση, όπως αποδείχθηκε σε πολλές “αδελφότητες”, δεν κράτησε πολύ. Οι χριστιανοί αδελφοί όχι μόνο δεν αγαπούν τους εχθρούς τους (όπως εντέλλει ο Ιησούς), αλλά συχνά ούτε τους φίλους ούτε τους συγγενείς τους, αν υπάρχουν περιουσιακές διεκδικήσεις στη μέση. Ήδη αναφέραμε και την περίπτωση της Γαλλικής Επανάστασης, όπου η “αδελφότης” γρήγορα ξεχάστηκε στο καθεστώς τρόμου του Ροβεσπιέρου.

Για να υπάρξει αδελφότης πράγματι, πρέπει να υπάρχει συνορισμός για τους άλλους αν όχι αγάπη, στοργή και συμπόνια.

Μπορεί θεωρητικά να είμαστε όλοι οι άνθρωποι αδελφοί/αδελφές αλλά ακόμα και βιολογικά αδέρφια συχνά αλληλομισούνται και τσακώνονται διότι υπάρχει προσβολή, αντιζηλία, διεκδίκηση περιουσίας, φιλοδοξία ή ό,τι άλλο.

Αληθινή αδελφότητα υπάρχει μόνο όταν οι σχετιζόμενοι άνθρωποι έχουν καθυποτάξει τον εγωισμό τους και τις επιθυμίες τους, οπότε όντως μπορούν να κοιτούν με αδελφικό αίσθημα τους άλλους από μια για μας σχεδόν άγνωστη εσωτερική κατάσταση.

6. Ας αφήσουμε στην άκρη την ‘αδελφότητα’, διότι δεν μας είναι καθόλου εύκολο να εμπειραθούμε, πόσο μάλλον να ζούμε σε αυτή την κατάσταση.

Δύο άλλες λέξεις που χρησιμοποιούνται συχνότατα είναι ‘αξιοκρατία’ και ‘διαφάνεια’. Αυτές ευτυχώς δεν έχουν αλλάξει: χρησιμοποιούνται στην κοινή έννοιά τους – άσχετα με το αν στην πολιτική δεν τηρούνται καθόλου οι όροι αυτοί.

Ας ξαναστραφούμε τώρα όμως στη ‘δημοκρατία’.

7. Υπάρχουν μερικά στοιχεία που περιμένουμε σίγουρα να βρούμε σε μια δημοκρατία είτε βασιλευόμενη (Βρετανία, Ολλανδία κλπ) είτε προεδρευόμενη (Ελλάς, ΗΠΑ κλπ).

Ένα στοιχείο είναι η ελευθερία να εκφράζεις τη γνώμη σου εφόσον δεν συκοφαντείς, ή ψεύδεσαι και εξαπατάς· να κινείσαι απαρεμπόδιστος εφόσον δεν εισέρχεσαι σε ξένες ή απαγορευμένες περιοχές· να συναντάς άλλους και να συγκροτείς κάποιο σύνδεσμο, συντεχνία και παρόμοια, εφόσον αυτή η οργάνωση δεν βλάπτει άλλους· να ασπάζεσαι τη θρησκεία που σου αρέσει· να έχεις και να απολαμβάνεις την οικογένεια και την περιουσία σου (κινητή και ακίνητη).

Ουσιαστικά πρόκειται για τις ελευθερίες ή δικαιώματα που προκύπτουν εντελώς αβίαστα εφόσον οι πολίτες τηρούν τα καθήκοντα που επιβάλλουν οι πέντε ηθικές αρχές στο φύλλο 1, § 2: Δεν βλάπτουμε κανένα· δεν ψευδόμαστε· δεν κλέβουμε· δεν νοθεύουμε πράγματα, σχέσεις και θεσμούς· δεν φθονούμε τα των άλλων συσσωρεύοντας μη αναγκαία.

Άλλο στοιχείο είναι η αξιοκρατία: δηλαδή όλες τις δημόσιες θέσεις να τις καταλαμβάνουν οι άξιοι, οι καταλληλότεροι. Είναι μια σπουδαία αρχή, που σπάνια και

μάλλον, κατά τύχη, τηρείται στο δικό μας Δημόσιο – και ειδικά στο υπουργικό συμβούλιο του κ. Παπανδρέου που έφερε τη χώρα σε χρεοκοπία, φθινόπωρο 2011. (Αυτή η θεμελιακή αρχή, όπως υπέδειξα, παραγνωρίζεται σκαιοτάτα στο αναθεωρημένο Σύνταγμα: βλέπετε *Αρχές Διακυβέρνησης 4: Σύνταγμα § 4*).

Επίσης οι επιλογές και αποφάσεις, οι συνάψεις συμφωνιών, οι τοποθετήσεις και απολύσεις προσώπων, οι εισπράξεις και δαπάνες και γενικά όλες οι κρατικές λειτουργίες να γίνονται με διαφάνεια: δηλαδή ο λαός να πληροφορείται το συντομότερο. Ούτε η αρχή αυτή τηρείται.

Άλλο γνωστό συστατικό είναι η επικράτηση της απόφασης της πλειοψηφίας και η συνακόλουθη συμμόρφωση της μειοψηφίας. Έτσι στις εθνικές ή τοπικές εκλογές το κόμμα, η παράταξη, η ομάδα που παίρνει τις περισσότερες ψήφους σχηματίζει κυβέρνηση, διοίκηση, ηγεσία.

Είναι πασίγνωστο πως στις σοσιαλδημοκρατίες όλα αυτά τα στοιχεία παραβιάζονται απροσημάτιστα από τους κυβερνήτες οι οποίοι φτιάχνουν Συντάγματα ή τα αναθεωρούν και θεσπίζουν νόμους που να ευνοούν πρώτιστα τα συμφέροντα της πολιτικής κλάσης, μετά τα συμφέροντα ευνοούμενων ομάδων πολιτών και τελευταία το λαό γενικά. Σημείωσα ποικίλα παραδείγματα σε προηγούμενα φύλλα.

Μόνο η αξιοκρατία και οι πέντε ηθικές επιταγές είναι ανεξίτητες αρχές. Μια αρχή, όπως είναι ο φυσικός νόμος, έχει διαχρονική και οικουμενική εφαρμογή: ισχύει παντού πάντοτε. Ούτε η διαφάνεια ούτε η επικράτηση της πλειοψηφίας αποτελούν αρχές. Σε πολλές περιστάσεις δεν είναι απαραίτητο ο λαός να γνωρίζει ορισμένες κρατικές ενέργειες: σε καιρό πολέμου ή έντονου εμπορικού ανταγωνισμού πολλές κρατικές δραστηριότητες δεν πρέπει να δημοσιοποιούνται. Όσο για την πλειοψηφία, αυτή δεν διοικεί και δεν αποφασίζει σε ένα πλοίο, ένα νοσοκομείο ή φρενοκομείο, έναν όμιλο επιχειρήσεων ή στον στρατό.

8. Αν οι πολιτικοί παραβιάζουν στην πράξη όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία, που οι μάζες θεωρούν απαραίτητα και ευεργετικά, και αφού οι μάζες ξέρουν πολύ καλά πως οι πολιτικοί τις εξαπατούν, γιατί επιμένουν να θέλουν τη δημοκρατία; Τι πραγματικά περιμένουν από αυτή;

Όταν εξετάσεις αναλυτικά όλες τις επιθυμίες, σκέψεις και προσδοκίες των ανθρώπων, συμπεραίνεις πως αυτό που αποζητούν είναι **δικαιοσύνη**.

Όχι μόνο η ‘δημοκρατία’, αλλά και οι άλλες λέξεις ‘ελευθερία, δικαίωμα, αξιοκρατία, διαφάνεια’ (και ό,τι άλλο) υπονοούν ‘δικαιοσύνη’.

Η Ιστορία πολλών εθνών ή χωρών μας δείχνει, τουλάχιστον έτσι όπως διδάσκεται στα επίσημα ιδρύματα παιδείας, πως στα παλαιότερα καθεστώτα της απόλυτης μοναρχίας, φεουδαρχίας, θεοκρατίας (=ιερατειο-κρατίας) κλπ γίνονταν πολλές αδικίες και ο λαός καταπιεζόταν. Γι’ αυτό οι άνθρωποι θέλουν τώρα δικαιοσύνη.

Η δικαιοσύνη όμως απουσιάζει από τις σύγχρονες (σοσιαλ-)δημοκρατίες. Λέγοντας πως υπάρχει μεγάλη διαφθορά, εννοούμε πως οι κυβερνήτες και άλλοι κρατικοί λειτουργοί διαπράττουν αδικίες (=παραινόμενες) που έχουν βλαβερές επιπτώσεις στον λαό. Τώρα όμως, στο δημοκρατικό καθεστώς, οι μάζες έχουν το δικαίωμα να ψηφίζουν κάθε 4 ή 5 χρόνια

και να αλλάζουν τους κυβερνήτες τους. Έτσι έχει δημιουργηθεί μια νανουριστική ψευδαίσθηση στις μάζες του λαού πως έχουν κάποιο έλεγχο και αυτή ενισχύεται από παραπλανητικές εκφράσεις όπως “λαϊκή κυριαρχία”, “ο λαός αποφασίζει” κλπ.

Εύκολα νανουρίζονται οι μάζες και αποχαυνώνονται από τους πονηρούς πολιτικούς και κομματάρχες (ιδίως της κομμουνιστικής παράταξης) που λαϊκίζουν με όλα αυτά τα γνωστά συνθήματα, τις διαβεβαιώσεις πως όλες τους οι ενέργειες είναι για την πατρίδα και τον λαό, και τις παραδεισένιες υποσχέσεις τους για έργα που θα κάνουν. Διότι έτσι όπως έχουν τα πράγματα, οι πολλοί δυστυχώς στερούνται την απαραίτητη γνώση που θα τους επέτρεπε να διακρίνουν και να αξιολογούν καλύτερα τις αρλούμπες των επιτήδειων δημαγωγών. (Για την άγνοια έγγραφα στα φύλλα 2 και 3.)

9. Τι είναι δικαιοσύνη;

Υπάρχουν πολλοί περιγραφικοί, αναλυτικοί ορισμοί. Ο καλύτερος και συντομότερος μοιάζει να είναι εκείνος του Σιμωνίδη τον οποίο υιοθετεί ο Πλάτωνας στην *Πολιτεία* (332c): **τό προσήκον εκάστῳ αποδιδόναι** ‘να δίνουμε στον καθένα αυτό που του αξίζει’.

Αυτό τον ορισμό χρησιμοποίησαν και οι Ρωμαίοι νομοθέτες (κυρίως ο Ulpianus) και αργότερα οι νομομαθείς που συνέταξαν τους νόμους του Ιουστινιανού προσθέτοντας μια φράση: *Δικαιοσύνη είναι η αέναη βούληση να δίνουμε στον καθένα αυτό που του αξίζει.* (Αν κάποιος γνωρίζει καλύτερο ορισμό, παρακαλώ να μου γράψει.)

Ποιό ή τι είναι το “προσήκον”, αυτό που αξίζει στον ένα ή άλλο;

Αυτό το εύλογο ερώτημα προσεγγίζεται με δύο μέτρα. Το πρώτο είναι οικουμενικό ή πανανθρώπινο: τηρούμε απέναντι κάθε άλλου τις 5 ηθικές εντολές να μην τον βλάψουμε, συκοφαντήσουμε, κλέψουμε, νοθεύσουμε και πάρουμε περισσότερα από ό,τι χρειαζόμαστε αφήνοντας ίσως λιγότερα για κείνον. Το δεύτερο είναι πιο συγκεκριμένο και θα **εξαρτάται από το πρόσωπο και τις συγκεκριμένες συνθήκες στον χώρο και χρόνο**: αν είναι άρρωστος του αξίζει περίθαλψη· αν είναι φτωχός χρειάζεται οικονομική ενίσχυση· αν είναι κακοποιός χρειάζεται σύλληψη· και ούτω καθεξής.

Για να εξομαλύνει τις οικονομικές ανισότητες και να επιφέρει δικαιοσύνη στην κοινωνία, το κράτος οφείλει να κάνει *τρία πράγματα*:

Πρώτον, φροντίζει ώστε κάθε πολίτης να απολαμβάνει τα βασικά δικαιώματά του και ελεύθερη πρόσβαση στη γη (βλέπετε *Αρχές Διακυβέρνησης 6: Δικαιώματα και Καθήκοντα*), και συγχρόνως η γη μαζί με το περιβάλλον να διατηρείται σε άριστη κατάσταση.

Δεύτερον, δεν ξοδεύει περισσότερα από αυτά που δικαιούται να εισπράξει και εισπράττει μόνο το μέρος του εθνικού προϊόντος (δηλαδή το μέρος της αξίας των αγαθών και υπηρεσιών της σύνολης παραγωγής) που φυσικά οφείλεται στην ύπαρξη της κοινότητας.

Τρίτον, συντηρεί πλήρως όλους τους ανήμπορους που δεν μπορούν να αυτοσυντηρηθούν και δεν έχουν κανένα να τους φροντίσει (=ορφανά, ανάπηρους, τρελούς κλπ).

Το προσήκον δίνεται στους πολίτες μόνο όταν οι ίδιοι και το κράτος τηρούν πλήρως

τις υποχρεώσεις τους: τότε υπάρχει δικαιοσύνη.

Εγείρονται βέβαια ερωτήματα σχετικά με όσα ειπώθηκαν για τις υποχρεώσεις του κράτους, και κυρίως, ίσως, τα έσοδα από την είσπραξη του μέρους εκείνου του εθνικού προϊόντος που οφείλεται στην ύπαρξη της κοινότητας. Αυτό θα το εξετάσω αναλυτικά σε μεταγενέστερο φύλλο. Αν ενδιαφέρεστε, κάντε υπομονή,

Νικόδημος.

ΥΓ. Επαναλαμβάνω την παράκληση μου να μου τον στείλετε, αν γνωρίζετε κάποιον καλύτερο ορισμό για τη δικαιοσύνη.